

IANINA Z. KLAVE

Warszawa

PIERWSZA POWIEŚĆ PÓŁNOCNO-AMERYKAŃSKA

W 1775 r. opublikowano w Londynie – bez podania autora – powieść pt. *Adventures of Alonso, containing some striking anecdotes of the Prime Minister of Portugal*. Jej egzemplarze znajdują się m.in. w New York Public Library, w British Library w Harwardzie, w American Antiquarian Society. Właśnie egzemplarz z New York Public Library umożliwił identyfikację autora, gdyż nosi ręcznie dopisaną adnotację: "By Mr. Digges¹ of Warburton in Maryland". Sam zaś tytuł nosi dopisek wyjaśniający o jakiego *prime minister* chodzi: "i.e. Pombal Sebastian Jose de Carvalho e Mello, marquis de". Dodajmy, że jest to polityk dobrze znany z historii Portugalii XVIII wieku.

Pierwsze studium na temat powieści ukazało się w *"American Literature"* w roku 1938. Autorem jego jest Eugene D. Finch, który wspólnie z Robertem H. Eliaszem wydał *facsimile* powieści, przy poparciu United States Catholic Historical Association (Monograph Series, XVIII). Wspomniani badacze zainteresowali się panem Diggesem, dokładniej mówiąc Thomasem Atwood Diggesem. Ustalili, że urodził się w 1741 r. w katolickiej rodzinie; na studia udał się do Anglii, prawdopodobnie do Oxfordu. Powróciwszy do ojczyzny zajął się zapewne handlem, a można snuć takie przypuszczenia, gdyż w 1767 r. znalazł się w Lizbonie, bardzo żywym wówczas ośrodku handlowym, dokąd przywożono towary z różnych stron świata, wśród nich brazylijskie złoto i diamenty. Digges miał zresztą w Lizbonie znajomych (zapewne Anglików, których wielu przebywało wówczas w Portugalii), którzy mogli mu ułatwić prowadzenie handlowych interesów. W Lizbonie mieszkał do 1772 r., robiąc wyprawy do Hiszpanii. Przeniósł się potem do Londynu i tu w 1775 r. wydał swoją powieść. Z powodów, których możemy się jedynie domyślać wiedząc, że prowadził korespondencję z Beniaminem Franklinem, Jerzym Waszyngtonem i Tomaszem Jeffersonem, Digges został osadzony w więzieniu w Dubli-

1. Trudno dziś stwierdzić czy T. A. Digges jest jakimś potomkiem Sir Dudleya Diggesa (1583–1639), autora studium historycznego pt. *The Compleat Ambassador: or Two Treaties of the Intendent Marriage of Qu. Elisabeth of Glorious Memory* (1654), lecz istnieje prawdopodobieństwo, że amerykański autor z tej angielskiej rodziny się wywodzi. Dudley Digges był przewodniczącym Sądu Apelacyjnego w Londynie.

nie w 1785 r. Nie wiadomo jak długo tam przebywał, w każdym razie w 1879 r. był już w Stanach Zjednoczonych, gdzie zmarł w 1821 r.

Dlaczego zajmujemy się powieścią Diggesa? Otóż jest to pierwsza powieść napisana przez Amerykanina, zaś bohaterem jej jest Portugalczyk Alonso, którego przygody i podróże Digges dokładnie opisał. Oto w dużym skrócie treść powieści: Alonso, syn portugalskiego handlowca z Porto czy Setubalu, wyjeżdża na studia do Anglii, wraca do Portugalii i w Lizbonie zakochuje się w mężatce, z którą ucieka do Hiszpanii. Opis tej ucieczki daje okazję do wielu uwag na temat przebywanych regionów. Docierają do Madrytu, potem do Bayonne, St. Jean de Luz i Marsylii. Alonso musi pomyśleć o zarabianiu pieniędzy i początkowo zmierza udać się do Kadyksu, a stamtąd do kolonii hiszpańskich w Ameryce; zmienia jednak zamiar, gdyż odradza mu taką wyprawę spotkani w drodze kupcy. Powraca więc do Lizbony, by stamtąd wyruszyć do Brazylii, a to w celu zrobienia fortuny na handlu czy kontrabandzie diamentów. Eugenia, jego ukochana, ma w klasztorze oczekiwać jego powrotu.

Następuje opis różnych przygód Alonsa w Brazylii i na statkach; zostaje wreszcie schwytany przez piratów, którzy sprzedają go jako niewolnika. Udaje mu się jednak zbiec do Maroka, stąd powraca do rodzinnego miasta w Portugalii. Stamtąd udaje się do Lizbony do Eugenii, ale zastaje ją już zmarłą i bierze udział w pogrzebie. Zresztą wątek miłosny w książce nie ma wielkiego znaczenia, gdyż powieść można raczej zaliczyć do przygodowych, takich jakie powstawały w XVIII w. w Anglii, a które Digges niewątpliwie czytał, jak np. *Robinson Crusoe* (1719) Daniela Defoe, *Gulliver's Travels* (1726) Johnathana Swifta czy *Adventures of Roderick Random* (1748) Tobiasa G. Smolletta. A dodajmy, że u dwóch pierwszych pisarzy znajdujemy nawiązania do spotkań ich bohaterów z portugalskimi kapitanami statków, którzy okazali im wielką i bezinteresowną pomoc². Może warto też zwrócić uwagę na fakt, że Gulliver zna język portugalski. Być może książki te nasunęły Diggesowi pomysł uczynienia swego bohatera Alonsa Portugalczykiem, tym bardziej, że w Portugalii przebywał około 6 lat.

W powieści znajduje się wiele informacji na temat historii Portugalii jeszcze sprzed czasów powstania tego państwa. Tą pseudo-historią stara się autor wyjaśnić niektóre cechy charakteru narodowego. Jednakże najwięcej miejsca poświęca markizowi de Pombal, który jako Pierwszy Minister króla Józefa I rządził krajem w latach 1750-1777. Alonso-Digges krytykuje go z powodu jego despotyzmu, choć w Europie panowało przekonanie, iż jest bardzo wybitnym politykiem. Zacytujemy krótki fragment jednej z licznych wypowiedzi Alonsa, tutaj w rozmowie z Anglikiem, kapitanem fregaty:

2. Defoe nawiązuje do marynarzy portugalskich również w powieści pt. *The Life of Captain Singleton* (1720), ale tym razem krytycznie.

"Jesteśmy bardziej obciążeni [podatkami] teraz niż w innych epokach: poza podatkami ustalonymi w innych krajach, król otrzymuje teraz, dzięki nowemu podatkowi, całe bogactwo swoich poddanych co dziesięć lat; nasz handel słabnie, prawie zrujnowany przez monopole na handel z Brazylią; prawa są deptane, a nawet własność prywatna jest zagrożona z powodu jego [Pombala] zachłanności. Wojsko jest ciałem bez duszy; w sumie dał takie dowody okrucieństwa i surowości, że stał się postrachem całego narodu; /.../ Wierzcie mi, że teraz nie ma klasy społecznej, która by go nie nienawidziła" (s. 71-72).

Alonso-Digges – dodajmy – krytykuje również politykę gospodarczą Anglii (przypomnijmy, że w 1776 r. wybuchnie wojna o niepodległość 13 Stanów Ameryki Północnej). Wprawdzie w Anglii kupcy byli potęgą, ale lud żył w nędzy, co Alonso wiedział z własnych obserwacji, jak również z literatury, której znajdował odbicie rzeczywistości, a mamy tu na myśli *The History of Tom Jones* (1749) Henry Fieldinga, którego niewątpliwie czytał już choćby dlatego, że Fielding w 1754 roku udał się do Lizbony i opisał swoje wrażenia w pośmiertnie wydanej książce *A Journal of Voyage to Lisbon* (1755).

Wracając do opinii Alonsa na temat Pombala można wyrazić zdziwienie, że jedyne co pochwała w jego polityce to silne ograniczenie wpływów Kościoła, sam przecież będąc katolikiem, pomija natomiast wielką zasługę Pombala, jaką była reforma studiów uniwersyteckich zgodnie z najlepszymi wzorcami europejskimi. Dodajmy zresztą, że w historiografii portugalskiej Pombal jest postacią polemiczną.

Powieść Diggesa, choć wartości literackie ma niewielkie, może zainteresować wieloma informacjami na tematy polityczne, ekonomiczne i historyczne, dotyczące kilku krajów europejskich, a nawet Maroka i kolonii portugalskich oraz hiszpańskich. Może dzięki temu jest pierwszą książką amerykańskiego autora przełożoną na obcy język: w 1787 r. ukazał się w Lipsku jej przekład na niemiecki, dokonany przez niejakiego Schwickerta. Nosi tytuł *Alonzos Abenteuer*. Jak twierdzi Maria Leonor Machado de Sousa, profesor Universidade Nova w Lizbonie i dyrektor Biblioteki Narodowej, która poinformowała nas o istnieniu omawianej powieści, książka nie zyskała w Niemczech pozytywnej oceny z uwagi na małą wartość literacką. W Anglii musiała wzbudzić pewne zainteresowanie, skoro wkrótce po jej wydaniu przedrukowano w *"London Magazine"* (styczeń i luty 1776 r.) kilka jej fragmentów, w sumie 15 stron.

Książka Diggesa nie została – jak dotąd – przetłumaczona na język portugalski, choć tyle w niej wiadomości o tym kraju. Co prawda w XVIII w. ukazało się dużo relacji o Portugalii w języku angielskim, ale powieść o Alonsie-Portugalczyku, napisana przez Amerykanina, a wydana w Londynie, stanowi bez wątpienia ciekawy epizod historyczno-li-

teracki. Jest też świadectwem epoki oraz rejestrem wrażeń, jakich doznał Amerykanin z Północy odwiedzający XVIII-wieczną Europę, a podobno Thomas A. Digges był jednym z pierwszych, którzy taką podróż odbyli³. Sądzymy, że *Adventures of Alonso* powinny zainteresować polskich badaczy literatury amerykańskiej⁴, jak również iberystów.

3. Powtarzamy tu opinię prof. Machado de Sousa z pewnymi oporami, wierząc jak często podróże odbywano z Brazylii do Portugalii i z powrotem, szczególnie w XVII i XVIII w.

4. W księdze *Literary History of the United States* (1963, wyd. 3), praca zbiorowa, ponadto, że "the first undoubted American novel" jest *The Power of Sympathy* (1789) autorstwa Williama Hill Brown. Pominiecie Diggesa można ewentualnie wytłumaczyć tym, że wydał książkę w Londynie i przez jakiś czas uchodziła ona za książkę pisarza angielskiego. Może jednak istnieje jakieś inne wytłumaczenie, ale szukać go trzeba w Stanach Zjednoczonych.

O PRIMEIRO ROMANCE NORTE-AMERICANO
RESUMO

Segundo nos informa a Prof. Maria Leonor Machado de Sousa, directora da Biblioteca Nacional de Lisboa, em 1943 foi publicada nos Estados Unidos uma edição facsimilada de um romance escrito por Thomas Atwood Digges, nascido no Maryland em 1741. O seu título é *Adventures of Alonso: containing some striking anecdotes of the present Prime Minister in Portugal* e a sua primeira edição, de 1775, foi feita em Londres. Alonso é Português e o relato de suas aventuras encontra-se entremeado com excursos sobre vários temas, entre os quais avulta a política do famoso primeiro ministro português, nos anos 1750-1777, o marquês de Pombal. O romance constitui uma curiosidade historico-literária, não somente como primeiro romance norte-americano, mas também o primeiro romance do Novo Mundo traduzido para uma língua estrangeira: em 1787 foi publicado em Leipzig na versão alemã, com título *Alonzos Abenteuer*. Curiosamente, não nos foi possível encontrar o nome de Thomas A. Digges em nenhuma das histórias da literatura de Estados Unidos, mas a referida obra foi estudada por Eugene D. Finch num ensaio em *American Literature* XI, 300, Novembro de 1939.

THE FIRST NORTH AMERICAN NOVEL
SUMMARY

The essay published here contains detailed information on the first North American novel, entitled *Adventures of Alonso, containing some striking anecdotes of the Prime Minister of Portugal, by Mr. Digges of Warburton in Maryland*. The novel was published anonymously in London in 1775. A copy in the New York Public Library is marked by an autograph explaining that the "prime minister" was marquis Pombel Sebastian Jose de Carvalho e Mello, a well know Portuguese politician of the 18th century.

The author, born in 1741 studied in England, traded in Spain and Portugal, corresponded with the most prominent American politicians and was even imprisoned in Dublin. He died in America in 1821.

Digges work presents the dramatic adventures of Alonso (resembling the fate of Robinson Crusoe) and the tragic history of his love. One notices the influence of such writers as D. Defoe, J. Swift and T. Smollett. The novel also contains a lot of information about numerous countries, especially Portugal. It was first studied in the U. S. in 1938.

translated by Maciej Świerkocki